

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MA'MURIY SUDLARNING SHAKLLANISH VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Sultonov Mahmudbek Xikmat o'g'li

Tashkent International University

“Huquqiy fanlar” kafedrası o'qituvchisi

mahmudsultonov9999@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14880739>

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mustahkamlab qo'yilgan inson huquqlari va erkinliklarini ta'minlashda, jamiyatda qonuniylik va huquq-tartibotni mustahkamlashda hamda qonun hujjatlarini amaliyotda qo'llash samaradorligini oshirish va takomillashtirishda sud hokimiyati alohida o'rin tutadi. Shu sababli ham jamiyatda va davlat boshqaruvida sud organlarining nufuzini oshirish, sudyalarning chinakam mustaqilligini va faqat qonunlarga asoslanib ish yuritishini ta'minlash mamlakatimizda huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyatini qurishdagi muhim shartlardan biri hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tashabbusi bilan O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha 2017-2021-yillarda Harakatlar strategiyasida ham ma'muriy sudlarni tashkil etishning nazarda tutilishi ham aynan inson huquqlarini himoya qiluvchi sudlarning chinakam mustaqilligini ta'minlash, sudda ishlarni ko'rib chiqish va hal etishning sifatini oshirish, shuning asnosida fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini ishonchli himoya qilish kafolatlarini kuchaytirishni nazarda tutadi.

O'zbekiston Respublikasida ma'muriy sudlarning tashkil etilishi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 110-moddasi birinchi qismida nazarda tutilgan O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi fuqarolik, jinoiy, iqtisodiy va ma'muriy sud ishlarini yuritish sohasida sud hokimiyatining oliy organi hisoblanishi bilan bog'liq konstitutsiyaviy normaning amalga oshirilishini ta'minlaydi.

Ma'lumki, ixtisoslashgan sudlar sudga taalluqli ishlarni o'z vaqtida, sifatli ko'rish va hal etish, odil sudlovning samaradorligini oshirishdagi muhim omillardan biridir.

O'zbekiston Respublikasida ma'muriy sudlarning tashkil etilishi quyidagi omillar bilan ham belgilanadi:

- sudlarda ko'rib chiqilayotgan fuqarolik, iqtisodiy va jinoyat ishlariga qaraganda ma'muriy huquqbuzarlik to'g'risidagi ishlarning ko'pchilikni tashkil etishi;

- fuqarolarning davlat boshqaruviga oid huquqlari va qonuniy manfaatlarini sud tartibida himoya qilishning samarali tizimini yaratish zarurati;

- davlat boshqaruv organlari, ular mansabdor shaxslari faoliyatida qonuniylikni mustahkamlash, bu borada sud nazoratini ta'minlash talab qilinayotgani.

Shu bilan birga, Konstitutsiyamizning 44-moddasiga ko'ra, har bir shaxsga o'z huquq va erkinliklarini sud orqali himoya qilish, davlat organlari, mansabdor shaxslar, jamoat birlashmalarining g'ayriqonuniy xatti-harakatlari ustidan sudga shikoyat qilish huquqi kafolatlangan. O'zbekiston Respublikasida ma'muriy sudlarning tashkil etilishi asosiy qonunimizda mustahkamlangan ushbu huquqlarni samarali amalga oshirilishini ta'minlashga ham xizmat qiladi.

2017-2021-yillarga mo'ljallangan Harakatlar strategiyasida hamda O'zbekiston Respublikasining Prezidentining 2017-yil 21-fevraldagi “O'zbekiston Respublikasi sud tizimi tuzilmasini tubdan takomillashtirish va faoliyati samaradorligini oshirish chora-tadbirlari

to'g'risida"gi Farmonining ijrosini ta'minlash maqsadida ishlab chiqilgan. Xususan, 2017-2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasining ahamiyati katta bo'lib, fuqarolik, jinoyat ishlari bo'yicha sudlar va shu bilan birga, xo'jalik sudlarining vakolatlarini qayta ko'rib chiqish yo'li bilan ma'muriy sudlarni tashkil etish nazarda tutilgan edi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga 2017-yil 6-aprelda sud tizimiga oid o'zgartirish va qo'shimchalar kiritilib ma'muriy sudlar tashkil etildi [1]. "O'zbekiston Respublikasida Ma'muriy islohotlar konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi 2017-yil 8-sentabrdagi farmonga binoan ma'muriy yustitsiya tizimini yanada takomillashtirishga e'tibor qaratildi. Ma'muriy sudlarning tashkil etilishi 2018-yil 8-yanvarda O'zbekiston Respublikasining "Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risida"gi Qonuni va 2018-yil 25-yanvarda qabul qilingan O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy sud ishlarini yuritish to'g'risidagi kodeksi bilan mustahkamlab qo'yildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-iyuldagi PF-6034-sonli "Sudlar faoliyatini yanada takomillashtirish va odil sudlov samaradorligini oshirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi farmoni bilan 2021-yil 1-yanvardan viloyat va unga tenglashtirilgan fuqarolik ishlari bo'yicha, jinoyat ishlari bo'yicha sudlar va iqtisodiy sudlar negizida sudyalarning qat'iy ixtisoslashuvini saqlab qolgan va sud ishlarini yuritish turlari bo'yicha alohida sudlov hay'atlarini tashkil etgan holda Qoraqolpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar umumyurisdiksiya sudlarini tashkil etilib, ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni ko'rib chiqish vakolatini ma'muriy sudlardan jinoyat ishlari bo'yicha sudlarga o'tkazildi.

Xorijiy davlatlar tajribasiga ko'ra Germaniya, AQSH, Rossiyada ma'muriy yustitsiya uch xil modelda tashkil etilganligini ko'rish mumkin. Ya'ni ma'muriy yustitsiyaning umumiy, kvazi, maxsus sudlov shakllari amal qiladi.

Olimlardan A. Vlasov ixtisoslashtirilgan sudlarga ma'muriy-huquqiy munosabatlardan kelib chiqadigan ishlarni ko'rib chiqishi mumkinligini bildiradi [7]. Uning fikrini olimlardan A. Sapojnikov «ma'muriy sudlarni tashkil etish qonun chiqaruvchining konstitutsiyaviy burchi bo'lib, bu konstitutsiyadagi qoidani mustahkamlagan holda Rossiya umumevropa standartlari darajasiga olib chiqadi»- deya qo'llab quvvatlaydi. Olimlardan A. Chirinov sudyalarni ma'muriy ishlarga ixtisoslashtirishni taklif etib, Rossiya Federatsiyasida ma'muriy sudlarni tashkil etishning zarurati yo'q ekanini Angliya va AQSH singari davlatlarda ixtisoslashgan ma'muriy sudlar bo'lmasa-da, bu davlatlarda inson huquqlarining himoyasi ixtisoslashgan ma'muriy huquq mavjud bo'lgan Germaniyadan kam darajada emasligi bilan izohlaydi. AQSHda esa ijro xokimiyati organlari va ularning mansabdor shaxslari qarorlari qonuniyligi ustidan nazoratni tahminlaydigan kvazi sudlar yoki tribunallar tashkil etilgan. Kvazi turdagi sudlarga 1969 yilda tashkil etilgan Soliq ishlari bo'yicha Qo'shma Shtatlar sudi misol bo'la oladi. 1950 yilda tashkil topgan Qurolli kuchlar ishlari bo'yicha apellyatsiyaviy sudi birinchi instantsiya sifatida harbiy tribunallar tomonidan ko'rib chiqilgan ishlar bo'yicha qabul qilingan qarorlar yuzasidan kelib tushadigan ishlarni ko'rib chiqadi. 1988 yilda asos solingan Veteranlar da'vosi bo'yicha Qo'shma Shtatlar apellyatsiyaviy sudi veteranlar shikoyatini ko'rib chiquvchi hayhatning qarorlarini ko'rib chiqish vakolatiga ega. Ijro etuvchi hokimiyat tarmog'idagi davlat boshqaruvi organlari tarkibida tashkil etilgan tribunallarda 1300 nafardan ortiq ma'muriy nizolar bo'yicha sudg'yalar faoliyat olib boradi [6]. Xulosa ma'muriy yustitsiya jismoniy va yuridik shaxslarning ma'muriy organlar bilan o'zaro munosabatlarida vujudga keladigan ommaviy-huquqiy xarakterdagi nizolarni xal etishga qaratilgan tashkiliy-huquqiy

mexanizm bo'lib, milliy va xorijiy mamlakatlarlar tajribasi uni uch xil shaklda, ya'ni umumiy sudlov shakli, kvazi sudlov shakli, maxsus sudlov shaklida tashkil etish mumkin ekanligini ko'rsatdi. Bugungi kunda esa, ma'muriy sudlar tizimini optimallashtirish maqsadida tuman ma'muriy sudlarini tumanlararo sudlarga aylantirildi, qonun hujjatlariga xorijiy tajribalarni o'rganish, tahlil qilish natijasida o'zgartirishlarning kiritilishi ma'muriy sudlarning ish hajmi kamayishiga olib keldi, ommaviy-huquqiy munosabatlardan kelib chiqadigan ishlarni ko'rib chiqish samaradorligi esa yanada oshirildi. Ma'muriy sudlarning respublikamizda tashkil etilishi va sud ishlarini yuritish jarayonida sudyalarning yuridik shaxslar hamda yakka tartibdagi tadbirkorlarning huquq va qonun bilan qo'riqlanadigan manfaatlarini himoya qilish kabi vazifalarining belgilanishi ma'muriy sudlarning odil sudlov instituti sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

References:

1. Mirziyoyev Sh.M. "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yivcha Xarakatlar strategiyasi to'g'risida"gi, 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947- son farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlar to'plami, 2017 y., (www.Lex.uz) [Mirziyoyev Sh.M. "On the Strategy of Actions for the Further Development of the Republic of Uzbekistan". Collection of Legislation of the Republic of Uzbekistan, 2017].
2. Mirziyoyev Sh.M. "O'zbekiston Respublikasida Ma'muriy islohotlar konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi 2017 yil 8 sentabrgi Farmoni. [Mirziyoyev Sh.M. Decree of September 8, 2017 "On approval of the Concept of administrative reform in the Republic of Uzbekistan"]
3. Mirziyoyev Sh.M. "Sudlar faoliyatini takomillashtirish va odil sudlov samaradorligini oshirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2020 yil 24 iyuldagi PF-6034-sonli farmoni. 2020 y., (www.Lex.uz) [Mirziyoyev Sh.M. Decree PF-6034 of July 24, 2020 "On additional measures to improve the functioning of the judiciary and increase the efficiency of justice." 2020 y].
4. O'zbekiston Respublikasining "Sudlar to'g'risida"gi Qonuni. 2021 y. [Law of the Republic of Uzbekistan "On Courts". 2021 y.]
5. Qosimov B. Ma'muriy yustitsiya va uni tashkil etish shakllari: milliy va xorijiy tajriba// Yuridik fanlar axborotnomasi. 2018 y. №2. -B. 20-23. [Kasimov B. Administrative justice and forms of its organization: national and foreign experience // Bulletin of legal sciences. 2018 y. №2. -B. 20-23.]
6. Власов А.В. Какой будет административная юрисдикция?// Российская юстиция.- 2002.-№11.-С.17., Сапожников А.И. К вопросу о создании административной юстиции в РФ//Адвокатская практика.-2008.-№1.-С.42- 44., [Vlasov A.V. What will be the administrative jurisdiction? // Russian justice.- 2002.-№11.-p.17., Sapozhnikov A.I. On the issue of creating administrative justice in the Russian Federation//Lawyer practice.-2008.-№1.-p.42-44]
7. Saidov A.X. Huquq metafizikasi, davlat huquqi va adabiyoti. Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Milliy Markazi. Toshkent, 2016 y. -648-bet. [Saidov A.X. Metaphysics of law, state law and literature. National Center for Human Rights of the Republic of Uzbekistan. Tashkent, 2016 page 648]
8. Shayzakov Sh. Ma'muriy sud ishlarini yuritishda taraflarning huquqiy maqomi// Huquq

va burch. 2021 y. №4.-B.47. [Shayzakov Sh. Legal status of the parties in administrative proceedings //Law and duty. 2021 y. №4.- p.47.]

9. Muratayev S.A., Musaev B., Artikov D. Ma'muriy huquq va protsess. Darslik. T.: Yuridik adabiyotlar. Publish, 2022 y. -392 bet. [Muratayev S.A, Musaev B., Artikov D. Administrative law and procedure. Textbook. T.: Legal literature. Publish, 2022 y. page-392].